

Preek gehouden op 18 februari 2024
in de Westerkerk Amsterdam
Genesis 9: 8-17 en Markus 1: 9-15
Geschreven door ds. Herman Koetsveld
bewerkt en gehouden door dr. Cristina Pumplun

De verhalen van een alles overspoelende en alles verwoestende watervloed zijn ongeveer zo oud als de mensheid. In veel culturen kom je zulke verhalen tegen. De oorzaak laat zich gemakkelijk verklaren: op talloze plekken op deze wereld - soms tot in het hooggebergte aan toe - zijn fossielen van vissen en schelpen te vinden. In vroeger tijden wisten mensen niet, wat wij nu wel weten van de voortdurende beweging van de aardkorst. Wat miljoenen jaren geleden zee was, kan nu ver boven de zeespiegel liggen. De vondst van een schelpfossil prikkelt de fantasie: hier moet ooit een enorme watervloed overheen gekomen zijn.

Zo kun je het verhaal van de zondvloed als fenomeen verklaren. Maar om het recht te doen in al zijn diepte is nog iets anders nodig, namelijk te herkennen dat de ervaring erin bevat is dat wij mensen van deze wereld een bende hebben gemaakt, dat mensen op een onwaarschijnlijke manier gefaald hebben en dat wij niet op een menselijke manier een waardige vertegenwoordiger van de Schepper blijken te zijn. Als we ons dat realiseren, is het mogelijk om de gedachte mee te voelen dat het goed zou zijn als de onmensen met hun gruweldaden met één grote goddelijke actie van het toneel van deze wereld zouden worden weggevaagd. En dat met zo'n goddelijke zuiveringsactie gelijk alle mensensmokkelaars, onderdrukkers, racisten, moordende dictators, machtswellustelingen en misbruikplegers meegenomen zouden worden in die beweging van goddelijke woede.

Zo zijn er die twee ingrediënten van het vloedverhaal: de geologische aanleiding, met de zee-fossielen, en de theologische gedachte dat de Eeuwige wel woedend moet zijn als Hij ziet wat de mensen van zijn scheppingsbedoelingen gemaakt hebben: weg ermee! Helemaal schoon schip maken om vervolgens een nieuw begin te kunnen maken. Alhoewel Noach en zijn gezin met aanhang, plus van de dieren elk een paar worden behouden. Vanuit de oude orde wordt een piepkleine rest gered om van daaruit een nieuw begin te maken. Maar dat blijkt een problematische vergissing.

Want een volstrekt nieuwe schepping is het dus niet. Het lijkt wel of God dat volgens de vertellers ook al zelf in de gaten heeft. Hij zegt: 'Nooit weer zal alles wat leeft door de wateren van de vloed worden uitgeroeid...Nooit weer zal er een zondvloed komen.' En dan verschijnt die regenboog. De Eeuwige zegt, dat Hij voortaan altijd aan zijn verbond zal denken met alle mensen, met heel zijn schepping. Geen wegvagen van het kwaad dus, geen grote goddelijke definitieve schoonmaakactie meer tegen de onmenselijkheid, de chaos, het geweld, de gigantische vervuiling - hoe graag je zo'n goddelijk ingrijpen ook zou wensen. Wat dan wel? Hoe dan wel? Kijkt de Eeuwige voortaan een andere kant op?

Vandaag, op deze eerste zondag van de veertigdagentijd, hebben we nog een verhaal gelezen over een mens die uit het water van de onderdompeling opstaat en die dan een stem hoort: 'Jij bent mijn zoon, de meest geliefde, in jou is mijn welbehagen.' De verteller zegt erbij, dat het een stem uit de hemel is. God kijkt niet de andere kant op, maar hij ziet zijn wereld aan, indachtig - wie weet - de regenboog. Er is daar die mens, de mens naar zijn hart, die gaat zeggen, doen, ondergaan, verbeelden wat de Eeuwige voorheeft met zijn wereld, zijn schepping, om te leven wie God is: liefde, geduld, verlokking tot het goede, weg naar de vrede.

Van daaruit wordt Jezus door de geest de woestijn in gedreven. Daar, in die leegte, wordt het een tijd van beproeving van vertrouwen in de woorden daar gehoord, dat je een kind van God bent. Dragen die woorden als je volkomen op jezelf bent aangewezen? Want in de leegte en verlatenheid zijn er ogenblikkelijk tegenstemmen. Marcus geeft hen geen woorden. Hij zegt alleen maar dat die tegenstem er is, die alles onderuit wil halen. Volgens Matteüs en Lucas roept Jezus uiteindelijk dat deze satan moet verdwijnen. Maar Marcus zegt het zo kort als maar kan: 'en hij was bij de wilde dieren en engelen dienden hem'. Het is ten diepste symbolisch, verbeeldend wat er daar gebeurt.

Een ontmoeting met een wild dier betekent: doden of gedood worden. Als je zo volkomen op jezelf aangewezen bent, dan moet je het dierlijke, alles bedreigende in jezelf onder ogen zien. De psychologieboeken leren het ons en de geschiedenisboeken leren het ons nog meer: dat onder de oppervlakte van elk mens het dierlijke schuilt, het bedreigende, het bezittelijke, de tomeloze agressie, de fascinatie voor de macht. Het boezemt angst in, kan ons in de greep krijgen, besluipen en bespringen, overweldigen. Tegelijkertijd - of misschien juist wel daarom - is er ook

fascinatie. Wie weet, herkennen en erkennen we dat we het in onszelf tegenkomen en vervult ons met een diepe schaamte en angst. Want zo wil je niet zijn. De strijd ertegen duurt levenslang. De wilde dieren in mensen: het moet en zal uit de weg geruimd worden, gedood worden.

Ten diepste wil je, moet je anders zijn. Want als het klopt wat gedegen studie aantoonde over de daders van de moord op de joden in de 2^e wereldoorlog: dat het geen pathologische wreedaards waren, geen monsters waren, maar hele doodgewone mensen, die aan precies dezelfde dingen hechtten, waar wij aan hechten, die op precies dezelfde manier van hun geliefden hielden als wij. Het waren gewone mensen maar het bleken moordenaars te kunnen worden door propaganda en groepsdwang, de voortdurende uitholling van de dragende waarden en de collectieve goedkeuring van grensoverschrijdend gedrag. Het wilde beest huist in ieder mens.

Maar in de eenzame confrontatie met jezelf heb je toch ook weet van die andere kant in jezelf? Je hebt toch ook idealen? En al die woorden en aanbevelingen, al die richtingaanwijzers die je hebt meegekregen, om een goed mens te worden, over wat je nooit moet doen? En dat je deugt en altijd klaar staat voor een ander? Jij, mens van een hogere, zuivere soort, een soort van engel eigenlijk. Ergens weerklinkt de roep, van jongs af aan gehoord, dat je boven jezelf uit moet stijgen, dat je de "volmaakte" staat, van wie je zou moeten zijn, hoort te bereiken. En dan worden die "engelen" in jezelf zomaar kwelgeesten: 'dat haal je nooit!' Je doet het nooit goed genoeg, het is altijd te weinig. Zo kan een mens heen en weer geslingerd worden tussen angst en hooggestemde verwachtingen, tussen zijn en haar diepte en het 'hemelhoog'.

'Jezus was bij de wilde dieren en de engelen dienden hem', zo zegt Marcus het. De complete omkering van hoe het er gewoonlijk aan toegaat in ons leven. Er is geen sprake van doden of gedood worden door de wilde beesten en Jezus stijgt niet zelf op als een engel. Maar de engelen buigen zich neer om hem te dienen. In deze ene zin schuilt een geheim, waarvan het de spannende vraag is of dat ook het geheim van jouw eigen leven kan worden? Kan een mens verlost worden van die vaak zo noodlottige slingerbeweging tussen de angst voor het wilde en ongetemde in zichzelf en de hoge idealen van hoe je zou moeten worden?

'Jij, mijn zoon, de meest geliefde, in jou is mijn welbehagen'. Dat heeft Jezus gehoord en dat geschiedt in Jezus, vertelt Marcus. Die stem, deze woorden -'mijn zoon, mijn kind' - zijn Woorden van Godswege. Als een boog in de lucht. Soms even te ervaren. Om te leren te vertrouwen. Om kind van God te zijn, is nodig om kind van mensen te zijn. Zo noemde Jezus zichzelf bij voorkeur: zoon van mensen. Bevrijd tot liefde. Een mens uit één stuk. Daar in de woestijn leert Jezus die woorden te vertrouwen: 'Jij: mijn kind! Jij, die ik liefheb.' Dat is zijn houvast: te weten, aangesproken te zijn, ooit. Gewild te zijn. Op dit spoor gezet te zijn: helemaal te vertrouwen. De waarheid van ons leven hoeft niet langer een gespleten waarheid te zijn. Ze mag één worden in het vertrouwen in de stem die ons aanspreekt, die ons wil, die ons drijft als geestkracht.

En dan is onze agressie ook niet op voorhand slecht. Ze kan een sterke kracht zijn in de strijd om rechtvaardigheid, in het profetisch protest! Geldingsdrang is op voorhand niet moreel verwerpelijk, mits aangewend als een energie ten goede. Bezitsdrift, die met de liefde gepaard gaat, is niet per definitie bedreigend als we leren, zo van de ander te houden, dat zij of hij er geluk aan beleeft, erdoor opgetild, gedragen wordt.

Jezus heeft dit geleerd door te vertrouwen in de woorden hem aangezegd. Hij gaat tot de bodem van zijn ziel: veertig dagen lang. Zo alleen, maar ook zo heel, zo één, zo vol vertrouwen, zo vol van God. Niet langer is de angst voor wilde dieren zijn raadgever. Hij aanvaardt ze, integreert ze, geeft ze een plek in zijn leven. Ze zullen zelfs zijn helpers worden in zijn woede over het onrecht, in zijn verontwaardiging over de zelfverrijking van de rijken, in zijn vlammende protest tegen de hypocrisie van een godsdienst die suggereert met al zijn wetten en regels mensen tot betere mensen te kunnen maken. En de engelen dienen hem. Niet langer als de 'geestelijke' aanklagers, die je vertellen dat je het weer niet goed gedaan hebt. Ze dienen je te zijn, wie jij bent en met wat jij aan kan als helpers, die je bijstaan.

Het is waar: dat evenwicht - van die engelen en dieren in jezelf in die woestijn - komt niet zo een-twee-drie tot stand. 'Veertig dagen', zegt het verhaal. Dat is een beeld van onze reis door het leven op weg naar het land van de toekomst, het land van belofte. Jezus heeft het ervaren, is er doorheen gegaan. Hij is ze gaan vertrouwen: de kracht van de woorden, dat hij aanvaardt is door God. En dat omkeren, die bevrijding, dat vertrouwen, die heelheid om zó mens te zijn - dat gunt hij iedereen!

Het is daarom het eerste dat hij zegt volgens Marcus: 'De tijd is aangebroken, het koningschap van God is nabij, kom tot inkeer en geloof, heb vertrouwen, in dit goede nieuws!'

Woorden van omkering en vertrouwen: je leert het misschien wel het meest, als er niets anders meer is om je aan vast te houden. Als de geest je gevoerd heeft in die leegte. En dat je uitgerekend op die plek de woorden opnieuw verstaat, hoort, weegt en gaat vertrouwen dwars tegen de tegenstemmen in. 'Jij: jij bent mijn dochter! Jij bent mijn zoon! In jou stel ik heel mijn welbehagen.' Daarvan te leven, veertig dagen, veertig nachten: mag dat jouw waarheid worden. Godzijdank. Amen.